

Emberi jogok: a szótlanak szószólója – Beszélgetés Mary Robinsonnal

*Bessis, Sophie [Rip.] : Droit de l'homme : la voix des sans-voix – Entretien avec Mary Robinson. =
Politique internationale, 2001. 91. no., 421–434. p.*

A beszélgetést Sophie Bessis, Afrika-szakértő, a fejlődés gazdaságpolitikai szakértője készítette Mary Robinsonnal, az Ír Köztársaság volt miniszterelnökével, aki 1997 óta az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa. Első kérdése arra vonatkozott, hogy amennyiben egyáltalán létezik az emberi jogoknak ideológiája, az ENSZ milyen jelentőséget tulajdonít ennek?

Mary Robinson válaszában megfogalmazta, hogy hivatalba lépésétől kezdve arra törekszik, hogy az emberi jogokat széleskörűen értelmezzék, azaz állampolgári és polgári jogokon kívül ide kell tartoznia a gazdasági, szociális és kulturális jogoknak is. A főbiztos nem kíván kétféle mércét alkalmazni attól függően, hogy a világ melyik táján kell érvényt szerezni a jogoknak. Az ún. harmadik generációs jogok, melyek az élő környezetet, a levegőt, az élelmiszer-alapanyagokat, stb. érintik, tulajdonképpen benne foglaltatnak az 1986 óta érvényes fejlődéshez való jogban.

Az emberi jogi főbiztos feladata még ráébreszteni a jogok fenntartásának felelősségére az államokat. Szükség van például megfelelő intézményrendszerre. Ugyanakkor az ún. réalpolitikuskok egyébként kételkednek abban, hogy a világ geopolitikai helyzete lehetővé teszi az egységes standard alkalmazását.

Mary Robinson eredményes tárgyalásokat folytat Kínában, mely 1998-ban aláírta a nemzetközi állampolgári és politikai jogokról szóló egyezményt, 2000 februárjában pedig az ezek alkalmazásáról szóló memorandumot is. Jelenleg is tartanak a technikai részleteket érintő tanácskozások. Kiinduló pontnak a kiskorúak elleni vétségek megítélésében alkalmazható emberi jogokat választották.

A halálbüntetés eltörlését az ENSZ-tagállamok nagy része elfogadta, sajnos két nagyhatalmat – az Egyesült Államokat és Kínát – kivéve. De az Egyesült Államok nem ratifikálta például a gyermekek jogait tartalmazó, illetve a nők hátrányos megkülönböztetése ellen szóló jogokat sem. Általánosságban is elmondható, hogy a régi demokráciák más-képp látják az emberi jogokat: a gazdasági és szociális vonatkozásait magától értetődőnek tartják, míg az állampolgáriakat, politikaiakat kevésbé.

A főbiztosság alapvetően erkölcsi hatalmát a szerződött tagállamokban érvényesülő jogokról írott jelentések készítésével, ezek alapján a meg nem valósított jogok számonkérésével gyakorolja. Az izraeli–palesztin konfliktusról kialakított hiteles álláspontban különösen fontos szerep jutott nemrégiben Mary Robinsonnak. A főbiztosság szoros munkakapcsolatban áll a nagy kormányzati szervekkel (Amnesty International, Human Rights Watch stb.), melyek sokkal szabadabban nyilváníthatnak kritikát, és az egyes eseteket is közről ismerik, nyilvántartják. A főbiztosnak biztató tapasztalatai vannak a kevésbé demokratikus országok vonatkozásában is (pl. Irán). Jelenlegi munkáját nagyban segítik korábbi, köztársasági elnökként szerzett tapasztalatai.

Az ENSZ Bizottság szervező szerepe a jelentéstevők mandátumának meghatározásában, illetve az egyezmények, nemzetközi konvenciókat felügyelő bizottságok létrehozásában vitathatatlan. Az egyes konkrét esetek, egy-egy országban jelentkező konfliktus idején azonban inkább háttérben maradnak.

A korábban vitatott, túlságosan is a nyugati civilizációhoz, kereszténységhez kötődő karakterét igyekszik kiszélesíteni az ENSZ Főbiztosság az Egyetemes Emberi Jogok kiáltása 50. évfordulójának bécsi megünneplése óta (1998). Tervbe vették egy, az ázsiai

régiót közvetlenül érintő szeminárium megszervezését. De például az Iszlám Emberi Jogokat magukénak valló országokban nem egyszerű együttműködésről van szó, hanem az ENSZ emberi jogainak intézményes elismertetése a cél.

A nők jogainak védelmére az 1995-ös pekingi konferencia óta nagyobb hangsúly esik. Mary Robinson szerint kettős nyomás nehezedik az emberi jogokért küzdő nőkre. Területi szempontból két, különösen is érzékeny területre koncentrált: Bosznia-Hercegovinára és Kambodzsára. A női prostitúció kérdésében nagyon józanul nem egyes országok (Hollandia, Németország) elítélését tartja fontosnak, hanem emberi jogi szempontból vitatja a szexuális rabszolgaság modern fajtáit.

Az emberi jogok védelmezői mostanában különösen is sok támadásnak vannak kitéve, főleg azokban a régiókban, melyeken nem nagyon ismerik el ezeket a jogokat. A nem kormányzati szervezetekkel való együttműködésüket firtatják azt állítva, hogy azok tisztázatlan eredetű pénzügyi támogatást élveznek.

A továbbiakban a 2001. augusztus 31-én, Durbanben nyílt, rasszizmus elleni világkonferencia előkészületeiről, a várakozásokról esett szó az interjúban. Ennek a konferenciának a főtárgya is Mary Robinson volt. Szándéka szerint konkrét esetek megemlékezésével kívánnak küzdeni az idegengyűlölet és az intolerancia ellen. Magyarországot kiemelten negatív példaként meg is említi, mint ahonnan két roma családot is elűldöztek egészen Strasbourgig. A durbanit előkészítő, regionális konferenciák egyébként voltak Európát érintően 2000 októberében Strasbourgban, Latin-Amerikára vonatkozóan decemberben Chilében, 2001 februárjában pedig Szenegálban Afrika, Ázsia, illetve Irán ügyében. Egy, 2000 novemberében Zágrábban tartott tanácskozáson a meg nem nevezett kisebbséghez tartozó nőket ért támadásokról volt szó. Az ő helyzetük meglehetősen kilátástalan, hiszen nem állnak kapcsolatban sem ügyvédekkel, sem orvosokkal, sem pedig politikusokkal.

A múlt igazságtalanságainak ismerete és elítélése talán hozzásegít egy jobb jövő megéléséhez. E célból fordult a főbiztos az egyházi vezetőkhez, női államfőkhöz, képviselőkhöz, más prominens személyiségekhez, hogy valamennyien hallassák hangjukat a konferencián. Minden delegációba meghívott egy-egy húsz év alatti küldöttet is, akik külön szekcióban az ifjúság helyzetéről tanácskoznak majd. Rasszizmus elleni világkonferenciát egyébként 1978-ban és 1983-ban Genfben tartottak eddig. Azóta a világ sokat változott. Afrikában például elszaporodtak az etnikai konfliktusok. Az ezek körüli manipulációk leleplezése valószínűleg utat nyithat a megoldáshoz is. Egyik ország sem ártatlan. Az emberi jogokért való küzdelem egyre inkább politikai jellegű, és a nők számára is az. Az igazságtalanságokra adott válaszként időlegesen adott gazdasági szankciók általában eredményesek lehetnek, de itt különösen nem szabad kettős mércével mérni. Kétségkívül a beavatkozásnak, pl. az ENSZ katonai jelenlétének a Közel-Keleten is nagy jelentősége lehet. Mary Robinson azonban a diplomáciai, humanitárius megoldások híve. Az országok többsége ugyanis elfogadta, aláírta az emberi jogokat. Ez olyan eredmény, melyet követnie kell egy nemzetközi büntető bíróság föllállításának is.

A főbiztosság egy 1993-as bécsi konferenciát követően alakult meg. Ez már az emberi jogok nemzetközi, széles körű elismertetésének eredményét mutatta. Az ENSZ 1997 óta éves jelentésében meghatározó feltételként kezeli az emberi jogok elismerését az egyes országok esetében. Az UNICEF is sarokkövének tette meg a gyermekek emberi jogainak elismerését.

Kakasy Judit